

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

**Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit**

Prins Clauslaan 8
2595 AJ Den Haag
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
www.minInv.nl

Onze referentie
VDC 10.1840

Bijlagen
2

Datum 29 juni 2010
Betreft Q-koorts afbouw bestrijdingsmaatregelen

Geachte Voorzitter,

De Q-koortsepidemie in Nederland heeft voor grote problemen gezorgd. Een besmetting met de Q-koortsbacterie kan voor patiënten een aangrijpende gebeurtenis zijn. Vaak blijft het beperkt tot griepachtige verschijnselen, maar bij sommige mensen verloopt Q-koorts veel ernstiger. Q-koorts kan in sommige gevallen tot een chronische infectie leiden en een deel van de mensen dat Q-koorts heeft gehad, is daarna nog lange tijd moe. In 2010 zijn vijf mensen met Q-koorts overleden. Bij deze patiënten was sprake van onderliggende medische problematiek.

In de bestrijding van de Q-koortsepidemie heeft de volksgezondheid steeds vooropgestaan. Om te voorkomen dat er de komende jaren nog meer mensen ziek zullen worden van de Q-koortsbacterie hebben wij de afgelopen jaren verschillende maatregelen genomen. Vooral het ruimen van drachtige dieren op besmette bedrijven en het algemene fokverbod voor melkgeiten en melkschapen waren ingrijpend. Verplichte vaccinatie van schapen en geiten op melkleverende bedrijven is op langere termijn de belangrijkste maatregel.

Tot nu toe zijn er dit jaar veel minder mensen ziek geworden dan vorig jaar, dat is een positief signaal. Het (tot op heden) uitblijven van een seizoenspiek van het aantal Q-koortspatiënten is een aanwijzing dat genomen maatregelen effectief zijn geweest. Het grootste risico voor de volksgezondheid, de drachtige, niet-tijdig gevaccineerde dieren op besmette bedrijven, is weggenomen. Dit is een logisch moment om terug te gaan naar een meer risicogebaseerde benadering en een aantal maatregelen af te bouwen. De Q-koortsbacterie zal echter altijd in Nederland aanwezig blijven. Dat betekent dat er ook in de toekomst mensen geïnfecteerd raken met de Q-koortsbacterie. Onze inzet is dat de gevolgen voor de volksgezondheid de komende jaren zullen verminderen tot het niveau van voor 2007. Het is evenwel niet uit te sluiten dat het aantal gediagnosticeerde patiënten toch hoger zal liggen vanwege de verhoogde alertheid bij zowel zorgverleners als de bevolking.

**Leven
van het land,
geven
om natuur.**

In de Kamerbrief van 22 maart (TK 28286, nr. 385) hebben wij u geschreven dat aanpassing van maatregelen alleen mogelijk is als aan de volgende twee voorwaarden is voldaan:

- nieuwe gegevens uit aanvullend onderzoek of uit de epidemiologie geven geen uitkomsten die heroverweging van de voorgenomen strategie noodzakelijk maken;
- tijdige (vóór de dracht en voor besmetting) en volledige vaccinatie (twee primaire vaccinaties of een revaccinatie na een primaire serie) op de melkleverende bedrijven is afgerond.

Datum

29 juni 2010

Onze referentie

VDC 10.1840

Uit het deskundigenadvies van 25 mei 2010 blijkt dat aan deze eerste voorwaarde is voldaan. Aan de tweede voorwaarde (tijdige en volledige vaccinatie) is half juli voldaan. Wanneer op professionele melkgeiten- en melkschapebedrijven de dieren volledig zijn gevaccineerd, kunnen we overstappen op een meer risico-gebaseerd beleid. Onder het kopje 'Vervolgstrategie' beschrijven wij hoe het maatregelenpakket er dan uit komt te zien. Daarnaast gaan wij in deze brief in op de waardevermindering door het levenslange fokverbod, de stand van zaken van de humane epidemie, veterinaire vaccinatie en milieuvergunningen. Ten slotte besteden we aandacht aan maatregelen aan de humane kant.

Advies deskundigen

25 mei 2010 hebben wij het advies van het deskundigenberaad over de vervolgstrategie ontvangen. Het advies is als bijlage opgenomen bij deze brief.

Humane meldingen van Q-koorts en besmetting

De deskundigen geven in hun advies van 25 mei 2010 aan dat de snelle stijging van het aantal humane meldingen, zoals dat in 2009 in de maanden april en mei werd waargenomen, zich dit jaar tot op heden niet aftekent. Dit is mogelijk een signaal dat de seizoensverheffing dit jaar uitblijft. De deskundigen schrijven in hun advies ook dat er sinds het advies van 9 maart 2010 geen nieuwe inzichten zijn over substantiële risico's voor de volksgezondheid. Zij gaan er hierbij van uit dat de vaccinatiecampagne tijdig en volledig zal zijn uitgevoerd. De deskundigen concluderen op basis van de beschikbare kennis tevens dat het onwaarschijnlijk is dat er nieuwe (onverwachte) bronnen zijn die substantieel bijdragen aan de humane epidemie.

Hygiënemaatregelen

Op basis van onderzoeksrapportages over mest en hygiëne concluderen de deskundigen dat de huidige hygiënemaatregelen, in afwachting van nieuwe onderzoeksresultaten, gehandhaafd kunnen blijven. Daarnaast adviseren de deskundigen stringente handhaving van de hygiënemaatregelen en adviseren zij de uitvoerbaarheid van hygiënemaatregelen te heroverwegen. De deskundigen adviseren dit naar aanleiding van een onderzoek van HASKennisTransfer dat in november en december 2009 heeft plaatsgevonden. Bij dit onderzoek werd gebruik gemaakt van interviews met veehouders. In de periode januari tot mei 2010 heeft de Nieuwe Voedsel en Warenautoriteit (nVWA) controles uitgevoerd op alle besmette bedrijven en op 90 niet-besmette bedrijven (zowel bedrijven met een publieksfunctie als bedrijven zonder publieksfunctie).

Datum

29 juni 2010

Onze referentie

VDC 10.1840

Uit recente gegevens van de nVWA blijkt dat tijdens de fysieke controles niet of nauwelijks overtredingen van de verschillende wettelijke bepalingen zijn vastgesteld, zowel van specifieke maatregelen voor de Q-koorts, als van reguliere maatregelen zoals identificatie en registratie (I&R).

Wij onderstrepen het belang van naleving van de hygiënemaatregelen. Daarom ziet de nVWA streng toe op naleving van hygiënemaatregelen. Verder inventariseren wij samen met de Land- en Tuinbouworganisatie (LTO) de uitvoerbaarheid van de maatregelen uit het hygiëneprotocol. Hierbij kijken wij zowel naar verplichte als naar vrijwillige maatregelen.

Veterinair vaccin

De deskundigen verwachten dat een vaccinatiecampagne over een periode van een aantal jaren structureel zal leiden tot een vermindering van de verspreiding van de Q-koortsbacterie. Het onderzoek naar de aanwezigheid van de bacterie bij geruimde drachtige dieren (ook wel het 'Rendac'-onderzoek genoemd) geeft aan dat de bacterie na vaccinatie beduidend minder en nog slechts in geringe hoeveelheden wordt aangetroffen. De voorlopige uitkomst van dit onderzoek bevestigt wat deskundigen in maart al vermoedden. Bij aanvoer van volledig gevaccineerde dieren op voorheen besmette bedrijven kan uitscheiding van *C. burnetii* als gevolg van nieuwe infecties weliswaar niet uitgesloten worden maar de kans daarop is gering. Door de vaccinatie zal een sterke daling van de kans op abortus en een vermindering van de uitscheiding optreden. Daardoor is de verwachting dat het risico op humane infecties dat gerelateerd is aan deze uitstoot substantieel en doorslaggevend afneemt.

Arbeidsgerelateerde gezondheid

Het deskundigenberaad adviseert met klem in de sector en bij toeleverende en dienstverlenende bedrijven, meer dan tot nu toe het geval was, aandacht te schenken aan de risico's voor de gezondheid van individuele werknemers en de implementatie van de nodige persoonlijke beschermingsmaatregelen. Dit advies nemen wij ter harte. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid faciliteert dit door zowel arbodienstverleners als werkgevers en werknemers van informatie te voorzien over waar risico's aanwezig zijn en welke maatregelen zij kunnen nemen. De werkgevers en werknemers zijn zelf verantwoordelijk voor de uitvoering van de beschermende maatregelen.

Conclusie

Kort samengevat concludeert en adviseert het deskundigenberaad:

- dat in de deskundigenbrief van maart 2010 is aangegeven welke beoogde aanpassingen zij reëel achten ten aanzien van het huidige maatregelenpakket;
- om de tankmelkmonitoring, eventueel in verlaagde frequentie, te handhaven;
- om het fok- en aanvoerverbod op vrije bedrijven op te heffen;
- om herbevolken van besmette bedrijven onder voorwaarden toe te staan;
- om het uitbreidings- en nieuwvestigingsverbod tot 1 juni 2011 te handhaven;
- om het huidige maatregelenpakket voor kleine houderijen met een publieksfunctie niet uit te breiden en

- meer aandacht van de sector, toeleverende en dienstverlenende bedrijven voor de risico's voor de gezondheid van werknemers.

**Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit**

Vervolgstrategie

Het advies van de deskundigen onderbouwt de beleidslijn die wij op 22 maart aan uw Kamer gestuurd hebben. Zodra de melkgeiten en melkschappen op professionele bedrijven volledig gevaccineerd zijn, kunnen enkele maatregelen versoepeld worden. Het aangepaste pakket ziet er dan als volgt uit:

Datum

29 juni 2010

Onze referentie

VDC 10.1840

Voor Q-koortsvrije bedrijven wordt het algemene fok- en aanvoerverbod per 15 juli opgeheven. De overgrote meerderheid van de bedrijven heeft de vaccinatie in mei en juni uitgevoerd. Op één bedrijf na, dat een juridische procedure had aangespannen, zullen alle melkleverende bedrijven begin juli volledig gevaccineerd zijn. Vanaf twee weken na de laatste vaccinatie is een bedrijf maximaal beschermd tegen Q-koorts.

Voor besmette bedrijven zullen wij het aanvoer- en fokverbod per 15 augustus opheffen. Wij gaan hier onder het kopje 'herbevolken' nog nader op in. De regeling waarmee de maatregelen worden aangepast, zal worden gepubliceerd als de rapportage van het onderzoek naar de effectiviteit van de vaccinatie van 2008 en 2009 afgerond is en de resultaten de voorlopige uitkomsten bevestigen. De deskundigen adviseren om alleen import toe te staan van gevaccineerde dieren van bedrijven die volgens het Nederlandse monitoringssysteem vrij verklaard zijn. Dit punt zal voor 15 augustus moeten worden opgenomen in de leveringsvoorwaarden voor melkleverende bedrijven.

Maatregelenpakket per 15 juli

Algemene fok-, aanvoer- en uitbreidingsverbod en het verbod op nieuwvestiging

Het uitbreidingsverbod en het verbod op nieuwvestiging blijven voorlopig gehandhaafd tot 1 juni 2011. In het voorjaar van 2011 zullen de deskundigen ons hierover opnieuw adviseren.

Meldplicht

De meldplicht bij een verdenking van een Q-koortsinfectie (op basis van een afwijkend aantal abortussen) blijft uiteraard van kracht.

Monitoring

De frequentie van de tankmelkmonitoring wordt teruggebracht naar eenmaal per maand. Op advies van de deskundigen zal op besmette bedrijven blijvend eenmaal per twee weken gemonitord worden.

Vaccinatie

Jaarlijkse vaccinatie blijft verplicht. Dieren die voor het eerst gevaccineerd worden, moeten tweemaal gevaccineerd worden met drie weken tussenpoos. Dieren die al eerder gevaccineerd zijn, moeten eenmaal per jaar gerevaccineerd worden.

Hygiënemaatregelen

De hygiënemaatregelen krijgen veel aandacht, en dat is niet voor niets. Wij hebben verschillende onderzoeken uitgezet om meer duidelijkheid te krijgen over welke maatregelen het meest effectief en best uitvoerbaar zijn. Op dit moment loopt er bijvoorbeeld onderzoek naar effectieve ontsmettingsmiddelen en naar de overleving van *Coxiella burnetii* in mest.

De voorlopige uitslagen van het onderzoek naar composteren van mest zijn gunstig. Uit onderzoek blijkt dat bij 40 graden een composteerperiode van twee dagen voldoende is voor afdoding van de Q-koortsbacterie. In mesthopen worden vaak veel hogere temperaturen bereikt en blijft de mest veel langer dan twee dagen liggen. Voorlopig willen wij de composteerperiode van 90 dagen op niet-besmette bedrijven en 150 dagen op besmette bedrijven handhaven, zoals ook de deskundigen adviseren. Als de eindresultaten eind 2010 beschikbaar zijn, zullen wij de hygiënemaatregelen opnieuw bekijken.

Maatregelen besmette bedrijven

Tot 15 augustus blijven voor besmette bedrijven het fok- en aanvoerverbod van kracht. Daarnaast geldt voor besmette bedrijven een afvoerverbod naar andere melkleverende bedrijven, intensievere monitoring (elke twee weken), scherpere hygiënemaatregelen (langere composteerperiode), een levenslang fokverbod voor de achtergebleven niet-drachtige dieren en een bezoekersverbod.

Vrijstatus

Besmette bedrijven kunnen de vrijstatus terugkrijgen wanneer zij een jaar lang negatief blijven in de tankmelkmonitoring. Daarnaast kan een vrijstatus verkregen worden wanneer alle aanwezige dieren zijn afgevoerd en het bedrijf uitgemest, gereinigd en ontsmet is.

Bedrijven kunnen er ook voor kiezen om alle dieren met een levenslang fokverbod samen te brengen op zogenaamde afmelkbedrijven. Veehouders kunnen hiervoor een ontheffing van het aanvoerverbod aanvragen bij de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA). Op deze bedrijven worden de dieren afgemolken. Vervolgens mogen deze dieren alleen worden afgevoerd naar het slachthuis. De lege bedrijven kunnen dan na de reiniging en ontsmetting en controle door de VWA, als leeg, vrij bedrijf herbevolkt worden.

Arbeidsgerelateerde gezondheid

In opdracht van het ministerie van SZW werkt het Centrum infectieziektenbestrijding (RIVM-CIb) aan twee handreikingen over de gezondheid van werknemers in relatie tot Q-koorts. De sociale partners van diverse sectoren zijn hierbij betrokken. Eén handreiking is voor arbodienstverleners (bedrijfsartsen en arbeidshygiënisten). De andere handreiking is voor werkgevers en werknemers over hoe veilig te werken in een besmette omgeving. De handreikingen zullen concrete handvatten bieden om het risico op een Q-koortsbesmetting bij werknemers te beperken. Beide documenten zullen binnenkort worden opgeleverd en verspreid.

Wij zullen in onze contacten met sectoren wijzen op het belang van arbeidsomstandigheden.

Waardevermindering levenslang fokverbod

Het fokverbod is en blijft van toepassing op de achtergebleven, niet-drachtige dieren op de bedrijven die sinds december 2009 besmet zijn verklaard. De sector heeft aandacht gevraagd voor de waardevermindering van dieren met een levenslang fokverbod, waarvoor geen vergoeding is ontvangen. Zij hebben daarbij gewezen op de grote variatie die er tussen besmette bedrijven bestaat in het percentage achtergebleven dieren. Bedrijven waar een relatief gering percentage dieren is geruimd, leiden aanzienlijk meer schade dan bedrijven waar veel dieren zijn geruimd, omdat op deze bedrijven voor veel dieren een levenslang fokverbod geldt. Daarom is de minister van LNV voornemens om voor die bedrijven een tegemoetkoming in de schade uit te keren. De vragen wat de hoogte van de vergoeding zal worden en welke bedrijven deze vergoeding zullen ontvangen onderzoekt de minister van LNV momenteel nog. Hierover zullen wij u nader berichten.

Datum

29 juni 2010

Onze referentie

VDC 10.1840

Herbevolken

Op besmette bedrijven kunnen na 15 augustus, als alles goed gaat, nieuwe gevaccineerde dieren van vrije bedrijven worden aangevoerd. Op deze bedrijven houden we met tweewekelijkse monitoring de vinger aan de pols, zoals de deskundigen adviseren.

Een aantal leden van het deskundigenberaad heeft ons in overweging gegeven om herbevolking van besmette bedrijven in eerste instantie wellicht in een pilotproject uit te voeren. Wij hebben deze optie uitgebreid bestudeerd, de modaliteiten voorgelegd aan de deskundigen (bijlage 2, advies) en de mogelijkheden met onze partners in het Bestuurlijk Overleg, GGD-NL en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), besproken. We begrijpen de bezorgdheid om deze besmette bedrijven. Een vaccin werkt nooit voor 100% en de gegevens over dit vaccin zijn beperkt. We moeten dus rekening houden met onzekerheid. Dit maakt een pilot, of gefaseerd herbevolken, vanuit het perspectief van omwonenden aantrekkelijke opties. Een pilot biedt echter geen extra informatie over het risico van herbevolken. Bovendien zijn er geen wetenschappelijk onderbouwde criteria te formuleren om het ene bedrijf wel en het andere bedrijf niet te laten herbevolken. Hierover heeft uitvoerig nader overleg plaatsgevonden met de deskundigen.

Communicatie

Met het aanpassen van het maatregelenpakket worden ook de communicatie-maatregelen naar betrokkenen en omwonenden aangepast. De uitvoering van de publiekscommunicatie is vooral een lokale en regionale aangelegenheid, die door gemeenten en GGD'en wordt uitgevoerd. Wij zullen ze via het RIVM en de VWA informeren en zo nodig adviseren. Wij zullen op korte termijn contact opnemen met de patiëntenvereniging om eventuele vragen die zij hebben over de aanpassing van de maatregelen te beantwoorden. De publiekswebsite www.qkoortsinnederland.nl blijft voorlopig in de lucht en op de website van het ministerie van LNV blijft voor veehouders het dossier Q-koorts beschikbaar.

Stand van zaken humane epidemie

Het RIVM-Centrum Infectieziektenbestrijding heeft sinds 1 januari 2010 276 meldingen van Q-koorts patiënten ontvangen waarvan de eerste ziektedag in 2010 viel. Deze meldingen zijn onderdeel van in totaal 391 meldingen van GGD'en in 2010 die tot 23 juni van dit jaar bij het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) zijn binnengekomen. Vorig jaar werden er in de eerste 25 weken van het jaar 1400 patiënten gemeld.

Datum

29 juni 2010

Onze referentie

VDC 10.1840

In 2010 zijn vijf sterfgevallen gerelateerd aan Q-koorts gemeld bij het RIVM. Bij deze patiënten was sprake van chronische Q-koorts, waarbij de infectie in voorgaande jaren was opgelopen. Tevens was er sprake van onderliggende medische problematiek.

De snelle stijging van het aantal meldingen zoals dat in 2009 in de maanden april, mei en juni werd waargenomen, tekent zich tot op heden niet af. Dit is mogelijk een signaal dat de seizoenspiek dit jaar uit zal blijven. Het RIVM-CIb volgt de ontwikkeling van de epidemie nauwgezet en publiceert wekelijks de meest recente gegevens op de website van het RIVM en via de website www.qkoortsinnederland.nl.

Stand van zaken veterinaire vaccinatiecampagne

Van de 39 melkschapenbedrijven zijn er 39 gevaccineerd en 32 in het I&R-systeem geregistreerd. Van de 360 melkgeitenbedrijven hebben er 340 volledig gevaccineerd en zijn 317 in het I&R-systeem geregistreerd. Zeventien bedrijven hebben nog niet de volledige vaccinatieprocedure afgerond. Zij hebben of de eerste vaccinatie rond half juni uitgevoerd en zullen begin juli voor de tweede maal vaccineren, of hebben nog niet voldaan aan alle administratieve verplichtingen. Twee bedrijven vaccineren niet omdat zij gewetensbezwaren hebben. Deze bedrijven hebben, onder strikte voorwaarden, een ontheffing van de vaccinatieplicht gekregen. Deze bedrijven mogen geen ongevaccineerde dieren vervoeren met uitzondering van jonge lammeren voor vleesproductie. Naast de hygiëne- en mestmaatregelen hebben deze bedrijven een bezoekersverbod en informatieplicht aan medewerkers. Wanneer een van deze twee bedrijven besmet raakt worden daar de drachtige dieren geruimd en krijgen de overige dieren een levenslang fokverbod.

Het College van Beroep voor het bedrijfsleven heeft een aangevraagde voorlopige voorziening tegen toepassing van de last onder bestuursdwang wegens het niet voldoen aan de vaccinatieplicht afgewezen. Dit bedrijf heeft maandag 28 juni voor de eerste maal gevaccineerd en zal drie weken later (19 juli) het laatste bedrijf zijn dat voor de tweede maal gevaccineerd wordt.

Een deel van de geitenhouders heeft te laat gevaccineerd of te laat aan hun administratieve verplichtingen voldaan. Hierdoor heeft de campagne een vertraging opgelopen. Wij betreuren dit, maar zijn wel tevreden dat vaccinatie onder dwang uiteindelijk niet nodig is gebleken.

De levering van het vaccin heeft helaas vertraging opgelopen. Dit heeft geen gevolgen voor de verplichte vaccinatie van melkleverende bedrijven. Ook voor de bedrijven met een publieksfunctie is voldoende vaccin beschikbaar.

De deskundigen hebben meermalen aangegeven dat verwaaiing vanuit vleeschbedrijven niet bijdraagt aan het aantal humane ziektegevallen van Q-koorts in Nederland. Daarom wordt de vaccinatieplicht voor deze categorie uitgesteld tot 1 augustus 2011 (deze dieren kunnen dus na het aflammeren gevaccineerd worden).

**Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit**

Datum
29 juni 2010

Onze referentie
VDC 10.1840

Stand van zaken milieuvergunningen

Het uitbreidingsverbod - waardoor het ook niet mogelijk is een nieuw bedrijf te beginnen - blijft voorlopig gehandhaafd tot 1 juni 2011.

In samenhang met het uitbreidingsverbod zal de minister van VROM de gemeenten door middel van een circulaire adviseren om, zolang het uitbreidingsverbod geldt, uit voorzorg geen milieuvergunningen meer te verlenen voor het oprichten van een veehouderij met melkgeiten of melkschappen of voor het uitbreiden van een bestaande veehouderij met melkgeiten of melkschappen. Daarmee wordt voorkomen dat dergelijke veehouderijen zich vestigen of uitbreiden op een locatie die vanuit het perspectief van volksgezondheid ongewenst blijkt te zijn. Het streven is deze circulaire voor 1 augustus aanstaande aan alle gemeenten te versturen. De circulaire zal tevens in de Staatscourant worden gepubliceerd. Op deze wijze wordt tevens tegemoet gekomen aan de wens van de VNG om op korte tijd duidelijkheid te geven ten aanzien van de vergunningverlening.

Op het gebied van de ruimtelijke ordening worden voor de korte termijn geen maatregelen voorgesteld. De stop op het verlenen van milieuvergunningen zal naar verwachting ook het aanvragen van de benodigde bouwvergunningen sterk ontmoedigen. Zodra de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht in werking is getreden, is het bovendien niet meer mogelijk om een afzonderlijke bouwvergunning te verkrijgen. Milieu- en bouwvergunning zijn dan geïntegreerd in de omgevingsvergunning.

Naar aanleiding van voornoemde brief van de VNG zal voorts worden onderzocht of maatregelen op het gebied van milieu of ruimtelijke ordening voor de langere termijn nodig zijn. In dat verband kan ook worden overwogen of, met het oog op de volksgezondheid, wijziging van de wetgeving op het gebied van milieu of ruimtelijke ordening nodig en wenselijk is.

Maatregelen op het humane vlak

Zoals eerder aangegeven, is onze inzet dat de gevolgen voor de volksgezondheid de komende jaren zal dalen tot het niveau van voor 2007. De belangrijkste maatregelen daartoe zijn genomen aan de veterinaire kant. De minister van VWS heeft de Gezondheidsraad advies gevraagd over een humane vaccin tegen Q-koorts. Dit advies verwachten we binnen enkele dagen.

Ook heeft de minister van VWS de Gezondheidsraad om advies gevraagd over de screening van bloed- en weefseldonoren. We verwachten dat advies in het najaar. Het rapport van het European Centre of Disease Prevention and Control (ECDC) over Q-koorts, een risk-assessment, is inmiddels beschikbaar. We hebben u toegezegd dit rapport met een reactie toe te sturen. Bij die reactie zal het Gezondheidsraadrapport over screening betrokken worden.

De minister van VWS heeft onlangs gesproken met de patiëntenorganisatie voor Q-koorts. We delen de wens om de behandeling van Q-koorts door verschillende zorgverleners zoals huisartsen, bedrijfsartsen en psychologen goed op elkaar aan te laten sluiten. Daartoe wordt een multidisciplinaire richtlijn ontwikkeld. De Landelijke Coördinatie Infectieziekten (LCI) van het RIVM-CIb zal de ontwikkeling van deze richtlijn coördineren. Zij zullen verschillende partijen hierbij betrekken, waaronder de patiëntenorganisatie zelf. Het streven is dat de richtlijn dit jaar gereed is.

**Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit**

Datum
29 juni 2010

Onze referentie
VDC 10.1840

DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUUR EN
VOEDSELKwaliteit,

DE MINISTER VAN VOLKSGEZONDHEID,
WELZIJN EN SPORT,

G. Verburg

dr. A. Klink

Ministerie van LNV, t.a.v. mevrouw A. Burger
Ministerie van VWS, t.a.v. de heer P.H. Huijts

Onderwerp

Adviesaanvraag actuele Q-koortssituatie (mei 2010)

Datum

25 mei 2010

Ons kenmerk

394/2010/LCI/RC/rr

Blad

1/7

Tel (030) 274 7000

Fax (030) 274 4455

Geachte mevrouw Burger, geachte heer Huijts,

In mijn brief van 9 maart 2010 heb ik aangekondigd om uiterlijk eind mei opnieuw de Q-koortdeskundigen te raadplegen over de actuele Q-koortssituatie in Nederland. Op 18 mei is er daartoe een vergadering belegd.

In het overleg zijn de actuele bevindingen gepresenteerd ten aanzien van de ontwikkeling van de humane epidemie in Nederland in 2010. Daarnaast zijn de resultaten gepresenteerd van het prevalentieonderzoek onder geruimde dieren van al dan niet gevaccineerde bedrijven (door u benoemd als Rendaonderzoek), het conceptrapport van het onderzoek naar de overleving van *Coxiella (C). burnetii* in mest en ten slotte de resultaten van het onderzoek naar de mogelijke uitscheiding van *C. burnetii* in melk na toediening van Coxevac. Uit dat veterinaire onderzoek blijkt dat vaccinatie met Coxevac geen omslag veroorzaakt die een bedrijf positief zou maken in de tankmelkmonitor.

Het deskundigenberaad bevestigt de voorlopige conclusie ten aanzien van het effect van vaccinatie van dieren zoals eerder beschreven in mijn brief van maart 2010. De deskundigen verwachten dat een jarenlange vaccinatiecampaagne, als maatregel om de uitstoot van *C. burnetii* te beperken, structureel zal leiden tot een grote vermindering van de verspreiding van bacteriën. De kans op infectie daalt aanzienlijk door vaccinatie; en als de infectie bij gevaccineerde dieren toch optreedt, daalt de uitscheiding aanzienlijk en wordt de kans op abortus zeer sterk gereduceerd. Daardoor is de verwachting dat het risico op humane infecties dat gerelateerd is aan deze uitstoot in de loop der jaren substantieel zal afnemen.

De ingrijpende noodmaatregel, het doden van drachtige dieren op tankmelkpositieve bedrijven, heeft naar het zich laat aanzien aanmerkelijk bijgedragen aan het versneld couperen van de uitstoot van *C. burnetii* voor 2010. Het fokverbod voor de overgebleven dieren op deze bedrijven is een extra beperking van de hoge uitscheiding bij deze dieren in 2011 en later.

Er blijven echter onzekerheden bestaan over de rol van reeds eerder in het milieu terechtgekomen bacteriën. Hoewel het aantal humane ziektegevallen nu (nog) geen seizoenspiek vertoont zoals in 2009, is het nog niet te voorspellen in welke mate het gecontamineerde milieu in 2010 zal leiden tot nieuwe humane ziektegevallen. Er zijn geen aanwijzingen voor nieuwe substantiële bronnen.

Datum

25 mei 2010

Ons kenmerk

394/2010/LCI/RC/tr

Blad

2/7

De vragen zoals door uw ministeries zijn geformuleerd in de brief van 12 mei zijn met de deskundigen besproken. Deze zal ik aan de hand van de vier thema's uit uw brief beantwoorden. Ook de aanvullende vragen van GGD Nederland, de VNG en het ministerie van SZW zijn besproken. Deze zal ik separaat in een bijlage beantwoorden.

Humane meldingen van Q-koorts en besmetting

In 2010 ontving het CIb tot 19 mei 318 meldingen van Q-koorts bij mensen. Hiervan viel bij 208 gevallen de eerste ziektedag in 2010. De snelle stijging van het aantal meldingen zoals dat in 2009 in de maanden april en mei werd waargenomen, tekent zich nu (nog) niet af (zie bijlage epicurven). Dit is mogelijk een signaal dat de seizoensverheffing dit jaar uit zal blijven. Het aantal meldingen in de eerste maanden van 2010 is wel stabiel verhoogd. Laboratoria en GGD'en constateren bij nieuwe meldingen dat een recente infectie niet altijd te onderscheiden is van een langer geleden doorgemaakte infectie. Zo worden er mogelijk 'oude' infecties gemeld in 2010. Daarnaast laat zich het hoger aantal meldingen in de eerste maanden verklaren door de verhoogde alertheid onder zorgprofessionals en het publiek als gevolg van de media-aandacht voor Q-koorts ten tijde van de ruimingen en de informatiebrieven die verspreid werd onder inwoners van een 5-km-gebied rond een Q-koortspositief bedrijf.

De in 2010 gemelde ziektegevallen zijn meer verspreid over het land dan de gevallen in eerdere jaren, en zijn niet voor het grootste deel uit het kerngebied van 2008-2009 afkomstig. Van de gemelde zieken 2010 woont nog steeds 57% (2009: 59%) binnen een 5-km-gebied (tegenover 14% van de totale bevolking). Het percentage ziekenhuisopnames blijft met 19,7% gelijk aan vorig jaar. Er is in 2010 in 12,6% beroepsgerelateerde blootstelling; in 2009 was dit in 5% van de gemelde gevallen. Dit is een relatieve, maar geen absolute toename. De gemelde ziektegevallen waarbij sprake was van beroepsgebonden blootstelling betreffen niet alleen geitenhouders en dierenartsen, maar bijvoorbeeld ook personen die incidenteel beroepsmatig zijn blootgesteld, zoals medewerkers van ruimingsploegen, onderhoudsmonteurs en elektriciens. Ik kom hier verder in deze brief op terug.

Sinds het advies van 9 maart 2010 zijn er geen nieuwe inzichten over substantiële risico's voor de volksgezondheid als de vaccinatiecampagne tijdig en volledig zal zijn uitgevoerd. Er zijn enkele kleine geografische clusters in tijd gezien, te weten in Noord-Holland, Overijssel, Noordoost-Brabant en Noord-Limburg in het grensgebied met Duitsland. De gebieden liggen buiten het kerngebied van de afgelopen jaren en buiten het entgebied van 2009. De GGD'en en het CIb zijn zeer alert op het detecteren van clusters en onderzoeken in iedere situatie of er eventueel nieuwe bronnen aan het cluster ten grondslag liggen. De eerste twee clusters konden gerelateerd worden aan aanwezigheid van mensen op of in de nabijheid van eerder positief verklaarde bedrijven. De laatste twee clusters houden mogelijk verband met de in die gebieden besmette bedrijven waar het lammeren al was begonnen voordat er geruimd werd en dieren niet tijdig waren gevaccineerd. Immers, ook normaal verlopende geboorten bij geïnfecteerde geiten kunnen tot uitstoot van aanzienlijke hoeveelheden *C. burnetii* leiden. Dit wordt nog verder geanalyseerd.

Een betrouwbare inschatting van de infectiedruk als gevolg van het gecontamineerde milieu, andere (kleinere) bronnen en andere transmissieroutes, is door ons nu niet te maken.

De deskundigen concluderen op basis van de beschikbare kennis, dat het onwaarschijnlijk is dat er nieuwe (onverwachte) bronnen zijn die substantieel bijdragen aan de humane epidemie. De meest logische verklaring voor de nieuwe ziektegevallen bij de mens is een besmetting door de reeds in het milieu aanwezige bacteriën en/of

Datum

25 mei 2010

Ons kenmerk

394/2010/LCI/RC/tr

Blad

3/7

uitstoot door positieve bedrijven voordat tot ruiming werd overgegaan. De ziektegevallen onder personen met beroepsgebonden blootstelling worden mogelijk verklaard door de gebrekkige naleving van de hygiënemaatregelen.

De deskundigen hebben kennis genomen van het conceptadvies over 'risico's van *C. burnetii* in voedingsmiddelen afkomstig van schapen en geiten' van het Bureau Risicobeoordeling en Onderzoeksprogrammering (BuRO) van de Voedsel en Waren Autoriteit. Zij zijn het eens met de conclusies van de opstellers. Het deskundigenberaad concludeert dat er geen aanleiding is om te veronderstellen dat de betreffende voedingsmiddelen een rol van betekenis hebben gespeeld in de humane epidemie. De huidige voorzorgsmaatregelen ten aanzien van voedingsmiddelen lijken afdoende.

De tussenrapportage van het CVI over de overleving van *C. burnetii* in geitenmest is besproken. Op grond van deze tussentijdse onderzoeksresultaten adviseren de veterinaire deskundigen om de mestmaatregelen en de hygiënerichtlijnen voor besmette melkgeiten- en melkschapenhouderijen te handhaven gedurende de besmetstatus (o.a. verplichte afgedekte opslag gedurende 150 dagen). Nader onderzoek is vereist om tot een definitieve uitspraak te komen over de effectiviteit van de huidige mestmaatregelen.

Op grond van (voorlopige) resultaten van een onderzoek naar de implementatie en uitvoerbaarheid van de huidige hygiënemaatregelen bij melkgeiten- en melkschapenbedrijven (uitgevoerd door de HAS Kennistransfer Den Bosch) blijkt dat een aantal maatregelen niet of slecht wordt nageleefd. Het deskundigenberaad adviseert u dringend stringenter toe te zien op de naleving van de hygiënemaatregelen voor bedrijven met een besmetstatus, naast het heroverwegen van de uitvoerbaarheid van enkele van de maatregelen.

Het deskundigenberaad concludeert dat:

- de stijging van het aantal meldingen die in 2009 over dezelfde periode werd waargenomen zich nu (nog) niet aftekent. Het is te vroeg om een seizoensverheffing dit jaar definitief uit te sluiten.
- het onwaarschijnlijk is dat er (nieuwe) onverwachte bronnen zijn die substantieel bijdragen aan de humane epidemie.
- nieuwe ziektegevallen bij de mens waarschijnlijk grotendeels het gevolg zijn van in het milieu terechtgekomen bacteriën.
- de alimentaire infectieroute (voeding) geen rol van betekenis speelt in de epidemie.
- de huidige mestmaatregelen gehandhaafd kunnen blijven in afwachting van verdere onderzoeksresultaten (o.a. verplichte afgedekte opslag gedurende 90 dagen).
- het essentieel is stringenter toe te zien op de naleving van de hygiënemaatregelen voor bedrijven met een besmetstatus.

Vaccin

In het onderzoek naar de prevalentie van *C. burnetii* onder geruimde geiten (Rendac) werden afgevoerde dieren van tien bedrijven onderzocht. Daarvan waren vijf bedrijven gevaccineerd en vijf ongevaccineerd. Per bedrijf werd er naar gestreefd vijftig jonge en vijftig oude dieren te bemonsteren. Het onderzoek wijst uit dat *C. burnetii* bij gevaccineerde dieren aanzienlijk minder frequent en in nog slechts geringe hoeveelheden wordt aangetoond in melkmonsters en puncties uit de baarmoeder ten opzichte van ongevaccineerde dieren.

Zoals al in de inleiding geschetst is, is met dit onderzoek het beeld van de deskundigen over het effect van vaccinatie, zoals dat in maart al bestond, bevestigd.

Datum

25 mei 2010

Ons kenmerk

394/2010/LCI/RC/rr

Blad

4/7

De bevindingen zijn eveneens in lijn met de gegevens uit nog niet vrijgegeven, maar wel aan ons ter beschikking gesteld, recent Frans onderzoek naar de effecten van vaccinatie in geïnfecteerde kuddes. Vaccinatie van niet eerder met *C. burnetii* geïnfecteerde (meestal jonge) dieren is het meest effectief. Bij deze dieren is de kans op infectie klein, de kans op abortus als gevolg van Q-koorts nagenoeg nihil en geeft vaccinatie een forse reductie in de uitscheiding van *C. burnetii* als de dieren (toch) geïnfecteerd raken.

Op grond van de nu beschikbare gegevens in Nederland en uit Frankrijk achten wij in zowel besmette als onbesmette koppels een jaarlijkse hervaccinatie na een volledige primaire vaccinatieserie over een periode van minimaal een aantal jaren noodzakelijk om een substantiële daling van de uitscheiding en daarmee verspreiding naar de mens te bewerkstelligen en te bestendigen. Of en wanneer het vaccineren gestaakt kan worden is een vraag waar het deskundigenberaad zich niet over heeft gebogen.

Het deskundigenberaad is van mening dat bij de negatieve bedrijven in de tankmelkmonitor de infectiedruk dermate laag is, dat het tijdig (voor de dracht) vaccineren van alle dieren gedurende de komende jaren een voldoende bescherming biedt tegen verspreiding naar de mens.

Het deskundigenberaad verwacht dat de infectiedruk in een al of niet eerder gevaccineerde besmette kudde (tankmelkmonitoring-positief bedrijf) vanuit niet geruimde dieren en/of het gecontamineerde milieu groter is dan op negatieve bedrijven. Daardoor kunnen nieuw aangevoerde volledig gevaccineerde dieren toch geïnfecteerd raken met *C. burnetii* en kan er uitscheiding optreden. In deze situatie reduceert het vaccin de kans op abortus aanzienlijk, maar abortussen door infecties met *C. burnetii* zijn niet met zekerheid uit te sluiten. Het vaccin voorkomt infectie bij een groot deel van de dieren en als infectie toch optreedt, is de uitscheiding sterk verminderd. Echter, doordat de infectie meerdere dieren treft, kan deze uitscheiding toch een belasting voor de omgeving vormen.

Het deskundigenberaad concludeert dat:

- zowel in besmette als onbesmette koppels een jaarlijkse hervaccinatie na een volledige primaire vaccinatieserie over een periode van minimaal een aantal jaren noodzakelijk is om een substantiële daling van de uitscheiding en daarmee verspreiding naar de mens te bewerkstelligen en te bestendigen.
- bij aanvoer van volledig gevaccineerde dieren op voorheen besmette bedrijven uitscheiding van *C. burnetii* als gevolg van nieuwe infecties niet uitgesloten kan worden, maar dat er een sterke reductie van de kans op abortus en een reductie van de mate van uitscheiding zal optreden.

Arbeidsgerelateerde gezondheid

Een groep van arbodeskundigen werkt in samenwerking met het C1b aan het opstellen van twee handleidingen over de gezondheid van werknemers in relatie tot Q-koorts. Eén handleiding is gericht op het advieswerk van de bedrijfsartsen en de andere handleiding is voor werkgevers en werknemers over hoe veilig te werken in een besmette omgeving. In deze documenten is onder meer aandacht voor werknemers met een verhoogd risico (zwangeren, mensen met hart- en bloedvatproblemen en mensen met verminderde weerstand) op complicaties bij het oplopen van Q-koorts. Afgewacht wordt nog of en welke werknemers in aanmerking kunnen komen voor het humaan vaccin, als dit door de Gezondheidsraad wordt aanbevolen. Verder wordt gekeken naar risicovolle handelingen en op welke wijze blootstelling kan worden voorkomen. Daarnaast is er aandacht voor beroepen met hoge of frequente blootstelling zoals werken met diercontact, werken met besmet materiaal en werken in een ernstig besmette omgeving. Speciale aandacht wordt besteed aan de zwangere werkneemster. De handleiding voor

Datum

25 mei 2010

Ons kenmerk

394/2010/LCI/RC/rr

Blad

5/7

werkgevers en werknemers wordt voorgelegd aan de sociale partners van diverse sectoren zodat deze, indien akkoord, kan worden opgenomen in de arbocatalogus. Er is nog veel onbekend over de blootstellingsrisico's in werksituaties en hoe die te voorkomen. Over de invloed van de verblijfsduur en de afstand tot de stal of het besmette land op het besmettingsrisico kan enkel gezegd worden dat er risico is en dat werkgevers en werknemers er rekening mee moeten houden. Dit geldt ook voor werknemers in beroepen buiten de agrarische sector. Voorlichting op de werkvloer, herkennen van risicovolle situaties en hoe hiermee om te gaan, herkennen van de werknemers met verhoogd risico, hygiëne, persoonlijke beschermingsmiddelen en het tijdig onderkennen van verschijnselen van Q-koorts zijn hierbij van belang. Het valt op dat er in 2010 nog steeds tientallen beroepsgerelateerde Q-koortsinfecties worden gemeld. Klaarblijkelijk is het huidige advies om werknemers die op besmette bedrijven moeten werken beschermende maatregelen te laten nemen in de praktijk nog onvoldoende effectief.

Het deskundigenberaad adviseert met klem in de sector en bij toeleverende en dienstverlenende bedrijven, meer dan tot nu toe het geval was, aandacht te schenken aan de risico's voor de gezondheid van individuele werknemers en de implementatie van noodzakelijke maatregelen.

Maatregelen

Ten aanzien van het huidige maatregelenpakket geldt dat ik in mijn brief van maart 2010 heb aangegeven welke beoogde aanpassingen de deskundigen reëel achten.

Maatregelen in de bronbestrijding

Vaccinatie van alle categorieën dieren die momenteel en toekomstig in de 'Regeling tijdige maatregelen dierziekten' worden genoemd dient jaren te worden voortgezet. Versoepeling van maatregelen kan alleen als alle (in de maatregelen genoemde groepen) dieren tijdig en volledig zijn gevaccineerd en hygiënemaatregelen goed in acht worden genomen.

Nu een seizoensverheffing in de humane epidemie vooralsnog uitblijft en er ten aanzien van de effectiviteit van het vaccin positieve resultaten zijn beschreven in de literatuur en ook Nederlands onderzoek die bevindingen bevestigt, wordt aan een belangrijke voorwaarde voldaan voor het versoepelen van de huidige maatregelen.

Het deskundigenberaad adviseert de tankmelkmonitor te handhaven. De frequentie kan tot de volgende periode van dracht gereduceerd worden (bijvoorbeeld naar maandelijkse of tweemaandelijkse bemonstering). Volledig gevaccineerde bedrijven die in de toekomst voor het eerst positief worden, hoeven naar de mening van het deskundigenberaad niet geruimd te worden, maar zij dienen zich te houden aan de hygiënemaatregelen. Stringent toezicht hierop achten de leden van het deskundigenberaad van groot belang.

Ten aanzien van de andere maatregelen geldt dat het fokverbod op alle tankmelkpositieve bedrijven gehandhaafd dient te blijven voor de nu aanwezige vrouwelijke dieren (ook de jonge dieren die dit seizoen werden geboren voorafgaand aan de ruiming).

De specialisten Gezondheidszorg Kleine herkauwers van de GD en de aan het overleg deelnemende praktiserend dierenarts hebben een afwijkende mening over het levenslange fokverbod voor deze (ook jonge) geiten. Zij achten het risico op toekomstige uitscheiding van *C. burnetti* bij deze dieren klein.

Herbevolken van een voorheen besmet bedrijf heeft, indien dit uitsluitend gebeurt met volledig gevaccineerde dieren van negatieve bedrijven, een zeer klein risico op abortus

Datum

25 mei 2010

Ons kenmerk

394/2010/LCI/RC/tr

Blad

6/7

door *C. burnetii* en een risico op beperkte uitscheiding van *C. burnetii*, zoals hierboven reeds aangegeven. De aanwezigen waren verdeeld over de mogelijke risico's voor de volksgezondheid. Gezien de nog bestaande onzekerheden ten aanzien van de ontwikkeling van de epidemie en de nog onduidelijke effecten van het herbevolken van voorheen besmette bedrijven, adviseren wij om het eventuele herbevolken in een gecontamineerde omgeving zeer scherp veterinair te monitoren, hierbij valt te denken aan tweewekelijkse tankmelkmonitor of het individueel vervolgen van een steekproef van aangevoerde dieren. Een aantal leden van het deskundigenberaad geeft u in overweging om dit in eerste instantie wellicht in een pilotproject uit te voeren.

Het herbevolken van (geruimde) bedrijven kan alleen met volledig en tijdig gevaccineerde dieren die afkomstig zijn van een Q-koortsnegatief bedrijf, dat aan het Nederlandse tankmelk monitoringsprogramma heeft deelgenomen.

Bij het herbevolken met dieren van andere bedrijven kunnen andere ongewenste besmettelijke aandoeningen op een bedrijf worden geïntroduceerd. Het deskundigenberaad vraagt hiervoor aandacht en adviseert de sector hier rekening mee te houden. Controle met laboratoriumdiagnostiek, op het bedrijf van herkomst wordt aangeraden. Daarnaast houden de deskundigen vast aan het in de brief van 9 maart geadviseerde uitbreidings- en nieuwbouwverbod tot 1 juni 2011. Ik ben voornemens om begin 2011 op basis van de volledige gegevens over 2010 en de ontwikkeling van de epidemie in het voorjaar van 2011, u hierover opnieuw te adviseren. De maatregelen voor de overige geiten- en schapenhouderijen waaronder houderijen met een publieksfunctie dienen gehandhaafd te blijven met uitzondering van het fokverbod.

Het deskundigenberaad heeft kennisgenomen van het conceptadvies van BuRO 'Gezondheidsrisico's bij kinder- en zorgboerderijen' dat 12 mei ter voorinzage aan de ministers van LNV en VWS is gestuurd. Zij onderschrijven het pleidooi voor de verbetering van de implementatie van de Hygiëncode voor kinderboerderijen. Al eerder concludeerden de deskundigen dat er geen aanwijzingen zijn dat kleine houderijen met een publieksfunctie van betekenis zijn in de epidemie tot nu toe. Ook na raadpleging van het conceptadvies van BuRO is het deskundigenberaad, met uitzondering van de medewerker van het BuRO, van mening dat het advies volstaat om de herkauwers in houderijen met een publieksfunctie te vaccineren en stringent toe te zien op de implementatie van de hygiënemaatregelen. De deskundigen zien geen aanleiding het huidige maatregelenpakket uit te breiden.

Maatregelen ten aanzien van de overdracht van dier naar mens.

Zie voor de zienswijze van de deskundigen mijn brief van maart 2010.

Ten aanzien van de mest geldt dat het gaat om een tussenrapportage waarbij er tevens nog geen kwantificering van het aantal in de mest aanwezige Q-koorts-bacteriën heeft plaatsgevonden. Hoewel de resultaten hoopgevend zijn kan het deskundigenberaad geen conclusies trekken, zolang de hitteresistentie van *C. burnetii* in mest nog niet is vastgesteld.

Het deskundigenberaad concludeert en adviseert dat:

- in de brief van maart 2010 is aangegeven welke beoogde aanpassingen de deskundigen reëel achten ten aanzien van het huidige maatregelenpakket.
- tankmelkmonitoring gehandhaafd dient te blijven.
- herbevolken van bedrijven onder condities toegestaan kan worden.
- een uitbreidings- en nieuwbouwverbod tot 1 juni 2011 gehandhaafd dient te blijven.

Datum

25 mei 2010

Ons kenmerk

394/2010/LCI/RC/tr

Blad

7/7

- het huidige maatregelenpakket voor kleine horderijen met een publieksfunctie niet uit te breiden.

De komende maanden zal ik de ontwikkeling van de epidemie zeer nauwgezet volgen. Bij onverwachte nieuwe ontwikkelingen of nieuwe relevante gegevens uit onderzoek zal ik u onverwijld daarover informeren.

Hoogachtend,

prof.dr. R.A. Coutinho
directeur Centrum Infectieziektebestrijding

Bijlagen:

- Deelnemerslijst deskundigenberaad Q-koorts 18 mei 2010
- Epicurve t/m 19 mei
- Beantwoording aanvullende vragen GGD Nederland/VNG/Ministerie van SZW

Bijlage 1. Deelnemerslijst deskundigenberaad 18 mei 2010

Vaste leden OMT

Naam	De heer C.H.E. Boel
Functie	Arts-microbioloog, namens NVMM
Organisatie	UMC Utrecht
Naam	De heer R.A. Coutinho
Functie	Directeur Centrum Infectieziektebestrijding, voorzitter OMT
Organisatie	RIVM
Naam	Mevrouw J.A.R. van den Hoek
Functie	Arts Infectieziekten
Organisatie	GGD Amsterdam
Naam	De heer J.W.M. van der Meer
Functie	Internist
Organisatie	UMC St. Radboud
Naam	De heer J.E. van Steenberg
Functie	Secretaris OMT, Arts-epidemioloog, hoofd LCI
Organisatie	RIVM
Naam	Mevrouw A. Timen
Functie	Projectleider respons, plv. hoofd LCI
Organisatie	RIVM

Adviseurs OMT

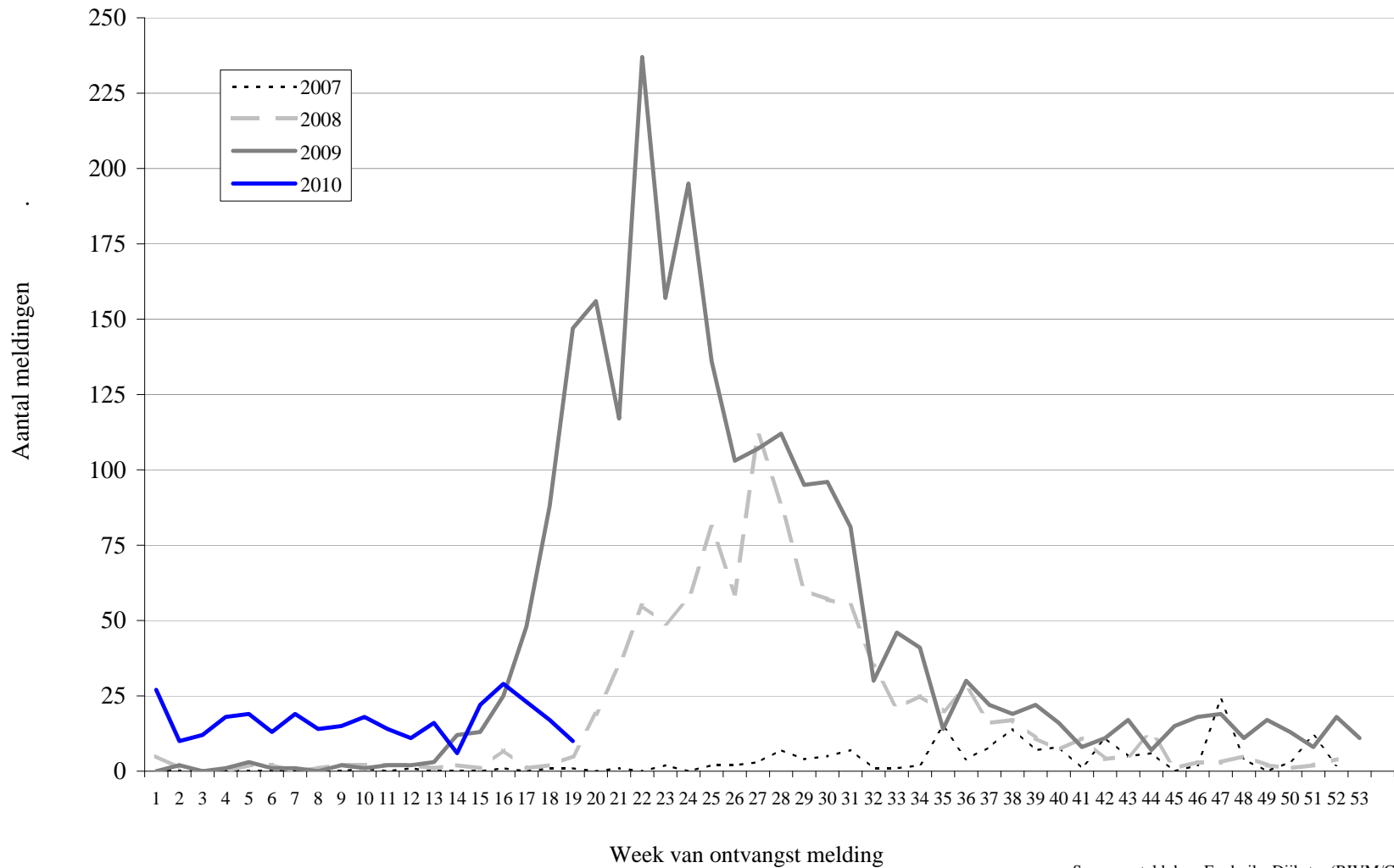
Naam	Mevrouw L. Delhaes
Functie	Dierenarts, specialist melkgeiten
Organisatie	Dierenartsen Middenbrabant Diessen
Naam	De heer D. Dercksen
Functie	Dierenarts afdeling Small Ruminant Health
Organisatie	Gezondheidsdienst voor dieren
Naam	Mevrouw Y. van Duynhoven
Functie	Epidemioloog, hoofd LZO
Organisatie	LZO/ Cib/ RIVM
Naam	De heer K. Groot
Functie	Longarts
Organisatie	Ziekenhuis Bernhoven Oss
Naam	De heer W. van der Hoek
Functie	Projectleider respiratoir
Organisatie	RIVM/EPI
Naam	De heer A. Jansz
Functie	Arts-microbioloog
Organisatie	Laboratorium voor Medische Microbiologie (PAMM)
Naam	De heer A.P. Koets
Functie	Universitair hoofddocent immunologie/vaccinologie
Organisatie	Universiteit Utrecht, faculteit Diergeneeskunde
Naam	Mevrouw A.M.C. van Lier
Functie	Arts infectieziektebestrijding
Organisatie	GGD Midden Nederland
Naam	Mevrouw M. Nielen
Functie	Veterinair epidemioloog
Organisatie	Universiteit Utrecht, faculteit Diergeneeskunde
Naam	De heer R.A.A. van Oosterom
Functie	Veterinair inspecteur
Organisatie	Voedsel en Waren Autoriteit
Naam	De heer A.D.M.E. Osterhaus
Functie	Hoofd afdeling Virologie
Organisatie	Erasmus MC Rotterdam

Naam	Mevrouw A. Rietveld
Functie	Arts infectieziektebestrijding
Organisatie	GGD Hart voor Brabant
Naam	De heer H.J. Roest
Functie	Hoofd Cluster Alg. Bacteriologie en Visziekten Divisie Bacteriologie & TSE's
Organisatie	Centraal Veterinair Instituut van Wageningen UR (CVI)
Naam	De heer A. de Rooij
Functie	Arbeidshygiënist
Organisatie	STIGAS
Naam	De heer R. ter Schegget
Functie	Arts maatschappij en gezondheid
Organisatie	GGD Brabant Zuid-Oost
Naam	De heer O. Stenvers
Functie	Technologisch deskundige
Organisatie	Voedsel en Waren Autoriteit
Naam	De heer P. Vellema
Functie	Hoofd afdeling Small Ruminant Health, GD
Organisatie	Gezondheidsdienst voor Dieren
Naam	Mevrouw C. Wijkmans
Functie	Arts infectieziektebestrijding
Organisatie	GGD Hart voor Brabant
Naam	De heer H.L. Zaaier
Functie	Arts-medisch microbioloog en afdelingsmanager
Organisatie	Sanquin
Naam	De heer F. G. van Zijderveld
Functie	Divisiehoofd bacteriologie & TSE's
Organisatie	Centraal Veterinair Instituut van Wageningen UR

Notulisten

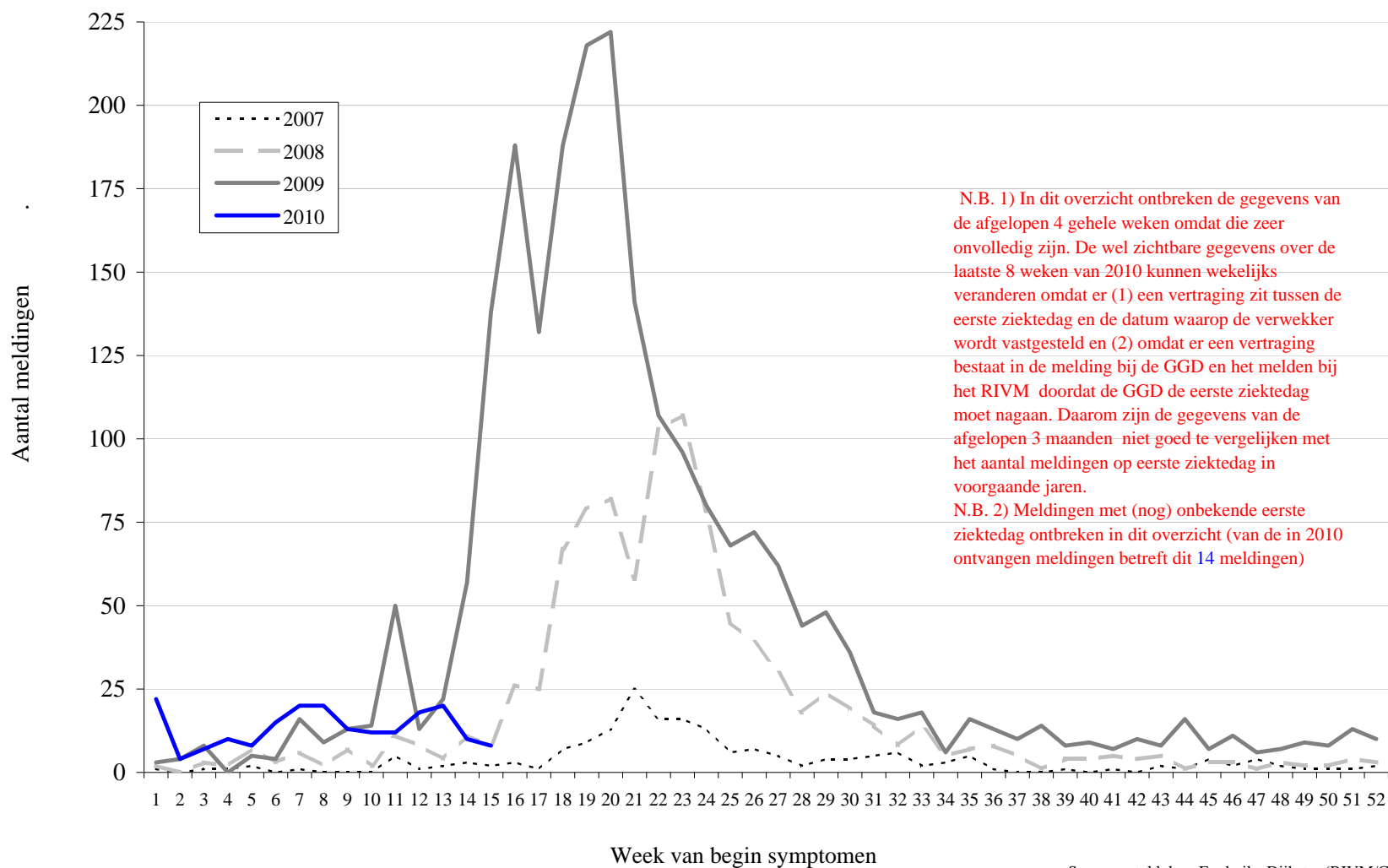
Naam	De heer T. Oomen
Functie	Beleidsmedewerker Respons
Organisatie	LCI/ Clb/ RIVM
Naam	De heer R. Riesmeijer
Functie	Beleidsmedewerker Respons
Organisatie	RIVM

Aantal gemelde Q-koorts-patienten naar week van melding.
Periode: kalenderjaren 2007, 2008 en 2009 en week 1 t/m week 19 van 2010. Datum: 19-05-2010.

Aantal gemelde Q-koorts-patienten met bekende 1e ziektedag naar week van begin symptomen.

Periode: kalenderjaar 2007, 2008 en 2009 en week 1 t/m week 15 van 2010. Datum: 19-05-2010.

N.B. 1) In dit overzicht ontbreken de gegevens van de afgelopen 4 gehele weken omdat die zeer onvolledig zijn. De wel zichtbare gegevens over de laatste 8 weken van 2010 kunnen wekelijks veranderen omdat er (1) een vertraging zit tussen de eerste ziektedag en de datum waarop de verwekker wordt vastgesteld en (2) omdat er een vertraging bestaat in de melding bij de GGD en het melden bij het RIVM doordat de GGD de eerste ziektedag moet nagaan. Daarom zijn de gegevens van de afgelopen 3 maanden niet goed te vergelijken met het aantal meldingen op eerste ziektedag in voorgaande jaren.

N.B. 2) Meldingen met (nog) onbekende eerste ziektedag ontbreken in dit overzicht (van de in 2010 ontvangen meldingen betreft dit 14 meldingen)

Bijlage 2

Beantwoording van vragen van GGD Nederland, de VNG en het ministerie van SZW geordend naar onderwerp van de hoofdvragen.

Vaccin

1. Welke expliciete cijfers zijn er bekend over de werkzaamheid van het Coxiella-vaccin voor dieren die voldoende zekerheid geven dat een - door volledig gevaccineerde dieren - herbevolkte stal (die eerder is geruimd) in de toekomst geen nieuwe bron vormt met risico's voor de omwonenden?

Er zijn geen expliciete cijfers bekend. Het vaccin wordt in Nederland nu voor het eerst ingezet bij dieren om uiteindelijk het aantal humane infecties te reduceren. Gegevens over het vaccin geven wel inzicht in de reductie van de uitscheiding op dierniveau. De infectieproef van Arricau-Bouvery et al (2006) toont aan dat bij volledig gevaccineerde oorspronkelijk seronegatieve dieren die blootgesteld worden aan een abortusveroorzakende hoeveelheid bacteriën, het abortuspercentage ten opzichte van de controles daalt van 75% naar 6% (1 van 16). Het aantal positieve metingen van uitscheiding in de gevaccineerde groep daalt van 78% naar 8% waarbij de uitscheiding per meting een factor 10.000 is gereduceerd. Tevens zijn er meerdere studies die aangeven dat er een reductie plaatsvindt in abortussen, in het aantal uitscheiders en in de mate van uitscheiding na vaccinatie. Kwantificering van de reductie op koppelniveau is echter moeilijk te geven.

Veel hangt ook af van de infectiedruk op bedrijven die worden herbevolkt. De inschatting is dat de infectiedruk, door het niet of beperkt plaatsvinden van de lammerperiode in 2010 op positieve bedrijven, al sterk gereduceerd is ten opzichte van voorgaande jaren.

2. Indien er geen nieuwe inzichten zijn in de effectiviteit van het vaccin, kunt u aangeven wanneer u verwacht hierin wel meer inzicht te hebben?

De resultaten van het onderzoek bij de gedode geiten geven aan dat na vaccinatie het aantal uitscheiders sterk gereduceerd wordt, evenals de mate van uitscheiding.

3. Hoe groot acht u het volksgezondheidsrisico bij een werkzaamheid van 80%? Is het denkbaar dat het vaccin in bepaalde omstandigheden een lagere effectiviteit heeft dan 80% en wat betekent dit voor het volksgezondheidsrisico?

In het hoog-risicogebied wordt sinds 2008 gevaccineerd, tevens is de infectiedruk afgenomen door het niet of beperkt laten plaatsvinden van de lammerperiode in 2010 in besmet bevonden bedrijven. Het vaccin wordt in 2010 optimaal ingezet door op tijd in heel Nederland te vaccineren. De verwachting is dan ook dat het vaccin optimaal werkzaam kan zijn. Het volksgezondheidsrisico is moeilijk in te schatten. Dit is niet nul, maar aanzienlijk lager dan in de jaren 2007 tot en met 2009.

4. Is volgens u aan te geven of de effectiviteit toeneemt bij een jaarlijkse vaccinatie en na hoeveel jaar is dan het optimale effect bereikt?

Vaccinatie heeft het grootste effect bij nog niet geïnfecteerde (jonge) dieren. Zolang jonge dieren nog door andere dieren, of vanuit het gecontamineerde milieu, besmet kunnen worden moet vaccinatie blijven voortduren. Vaccinatie van een besmet koppel heeft slechts beperkt effect. Om een stabiele hoge immuniteit in het koppel te krijgen zullen alle besmette dieren (die nu nog niet optimaal beschermd zijn) vervangen moeten worden. Dit is afhankelijk van het vervangingpercentage binnen het koppel. Het duurt enkele jaren voor alle thans aanwezige geiten vervangen zijn. Het aantal jaren dat gevaccineerd moet worden wordt vooral bepaald door de mate waarin de infectiedruk vanuit de omgeving voldoende daalt om een massale herinfectie van de koppel te voorkomen. De komende jaren wordt daarom onderzocht of jaarlijkse vaccinatie nodig blijft vanwege kans op herinfectie uit het milieu of dat een geitenbedrijf de infectie zelfs kwijt kan raken na een aantal jaar vaccinatie.

Besmetting

6. *Hoe lang blijft de grond waar de stal stond dan wel de mestput lag 'besmet' met de bacterie?*

Dit is mede afhankelijk van de mate van uitspoeling, temperatuur en de initiële besmetting van de grond. In oude literatuur wordt aangegeven dat in grond *C. burnetii* 120 dagen kan overleven bij 15-20 graden.

7. *Moeten er aanvullende maatregelen genomen worden ten aanzien van de grond? Bijvoorbeeld: hoelang mag de grond niet omgewerkt worden, dan wel uitgraven worden, voor een parkeerkuil o.i.d. zonder gevaar te lopen dat er nog bacteriën worden verspreid?*

Dit is moeilijk aan te geven. Zowel in Nederland als in het buitenland zijn hier geen ervaringen mee.

Arbeidgerelateerde gezondheid

8. *Hoe hoog is de infectiedruk in stallen, wat betekent dit voor de toekomst en hoelang kunnen de bacteriën nog in hoge concentraties aanwezig blijven?*

Over de infectiedruk is vanuit het perspectief van arbeidsomstandigheden nog veel onbekend. Meerdere factoren kunnen een rol spelen zoals zijn de stallen na het ruimen grondig gereinigd, is de besmette mest in de naaste omgeving op het land uitgereden of juist verwijderd, het aantal besmette dieren in de stal, de mogelijkheden van ventilatie in de stal.

9. *Zijn er evidence based richtlijnen over hygiëne maatregelen en middelen die effectief zijn in de bestrijding van de Coxiella-bacterie?*

Op dit moment is nog veel onbekend over de effectiviteit van de diverse arbo-technische interventies. Wel loopt er een onderzoek naar ontsmettingsmiddelen. Van belang is bij de keuze van deze middelen ook rekening te houden met de arbeidsomstandigheden van de toepasser.

10. *Ter toelichting bij de vraag over de factoren die van invloed kunnen zijn: is bij verblijfsduur een korte periode ook relevant. Bij het type arbeid zijn er vragen of stofvorming relevant is. Hoe zit het bij het verwerken van de besmette mest als de termijn van 150 dagen is verstreken, bij het werken in de buitenlucht binnen een straal van 5 km van een besmet bedrijf en bij het scheren van schapen?*

Zoals aangegeven in punt 8 en 9 is nader wetenschappelijk onderzoek dringend gewenst. Op korte termijn zal er een arbodeskundigenberaad worden gehouden om, gegeven bovenstaande kennislacunes, aanbevelingen te geven hoe de arbeidsomstandigheden zoveel mogelijk geoptimaliseerd kunnen worden.

Om tot een integraal arboadvies te kunnen komen is nader wetenschappelijk onderzoek op al deze deelvragen dringend gewenst.

Maatregelen

11. *Is het mogelijk om, na het eventueel opheffen van een algemeen fokverbod voor tankmelk positieve stallen, een individueel fokverbod, vervoersverbod en bezoekersverbod voor een stal in te stellen op basis van geconstateerde besmettingen van omwonenden? En zo ja, wat zou dan het criterium voor een dergelijk fokverbod, vervoersverbod en bezoekersverbod moeten zijn?*

Zoals al in de adviesbrief is benoemd, verwachten de deskundigen dat door vaccinatie van dieren de kans op infectie aanzienlijk daalt en als de infectie bij gevaccineerde dieren optreedt, de uitscheiding fors wordt verminderd en de kans op abortus zeer sterk wordt gereduceerd.

Daardoor is het eveneens de verwachting dat het risico op humane infecties, dat gerelateerd is aan deze uitstoot, in de loop der jaren substantieel zal afnemen. Daarnaast blijven er onzekerheden bestaan over de rol van reeds eerder in het milieu terechtgekomen bacteriën. Het is op grond van epidemiologische analyse nu niet mogelijk om aan te geven of besmettingen het gevolg zijn van een besmet bedrijf of het gevolg van gecontamineerd milieu.

Echter, indien bij een clusteranalyse een bedrijf als verdacht wordt aangemerkt kan de GGD met behulp van het recent door GGD Nederland, VWA, GGD Hart voor Brabant en het RIVM opgestelde samenwerkingsprotocol GGD-VWA in overleg met de VWA tot nader onderzoek besluiten en kan de VWA zonedig passende maatregelen nemen.

Ministerie van LNV, t.a.v. mevrouw A. Burger
Ministerie van VWS, t.a.v. de heer P.H. Huijts

Onderwerp

Q-koorts: Aanvullend advies over herbevolken positief geteste bedrijven

Datum

17 juni 2010

Ons kenmerk

436/2010 LCI RC/li

Blad

1/2

Tel (030) 274 7000

Fax (030) 274 4455

Geachte mevrouw Burger, geachte heer Huijts,

Gisteren, 16 juni 2010, heeft u mij gevraagd nogmaals deskundigen te raadplegen over nadere differentiëring omtrent het herbevolken van in de tankmelk positief geteste (en geruimde) melkschapen en –geitenbedrijven met dieren die afkomstig zijn van (tankmelk)negatieve bedrijven en die gevaccineerd zijn met het Coxevac vaccin. Heden, 17 juni, heeft dit overleg (telefonisch) plaats gevonden.

Zoals in het advies van 25 mei benoemd daalt de kans op infectie met *C. burnetii* bij dieren aanzienlijk door vaccinatie. Als de infectie bij gevaccineerde dieren toch optreedt, daalt de uitscheiding aanzienlijk en wordt de kans op abortus sterk gereduceerd. Met name bij abortus blijft een kans op uitscheiding bestaan. Of en in hoeverre dit leidt tot humane gevallen van Q-koorts is niet te voorspellen. Er blijft onzekerheid over de bijdrage aan eventuele nieuwe infecties bij de mens van reeds eerder in het milieu terecht gekomen bacteriën.

Om te kunnen differentiëren tussen bedrijven met meer of minder kans op uitscheiding na herbevolking met gevaccineerde dieren zouden criteria met wetenschappelijke onderbouwing moeten worden gegeven. Dergelijke wetenschappelijk onderbouwde criteria zouden ook voor de rechter stand moeten houden.

De deskundigen zijn unaniem van mening dat het niet mogelijk is om op basis van wetenschappelijke argumenten (specifieke historische, humane of bedrijfsinformatie, zoals abortusstorm in het verleden, aantal ziektegevallen rondom een bedrijf) criteria te geven die een onderscheid kunnen maken tussen bedrijven met een toekomstig hoger of lager risico voor besmetting van de mens. De slotconclusie is dat er een geringe maar niet kwantificeerbare kans op uitscheiding zal bestaan.

Aanvoer van zeer veel geiten op een besmet bedrijf biedt theoretisch een grotere kans op een hogere uitscheiding met als gevolg een hogere kans op een mogelijke overdracht naar de mens, dan herbevolking met minder dieren.

Datum

17 juni 2010

Ons kenmerk

436/2010 LCI RC/li

Blad

2/2

De deskundigen kunnen u geen specifieke limiet geven die u zou kunnen stellen aan het aantal gevaccineerde dieren waarmee een bedrijf mag worden herbevolkt. Het intensief monitoren van bedrijven na herbevolking blijft essentieel.

Hoogachtend,

prof.dr. R.A. Coutinho
directeur Centrum Infectieziektebestrijding

Bijlagen:

- Deelnemerslijst deskundigenberaad Q-koorts 17 juni 2010

Deelnemers Q-koorts deskundigenberaad 17 juni 2010

Voorzitter:

Dhr. R. Coutinho RIVM, Clb
Directeur Centrum Infectieziektebestrijding

Deelnemers:

Dhr. W. van der Hoek RIVM, Clb, eenheid Epidemiologie en Surveillance (EPI)
Epidemioloog, projectleider respiratoir

Dhr. H.J. Roest Centraal Veterinair Instituut van Wageningen UR
Hoofd diagnostiek bacteriologie

Dhr. O. Stenvers RIVM, Clb, eenheid Landelijke Coördinatie Infectieziektebestrijding (LCI)
Dierenarts

Dhr. P. Vellema Gezondheidsdienst voor Dieren
Hoofd afdeling Small Ruminant Health, GD

Dhr. F. G. van Zijderveld Centraal Veterinair Instituut van Wageningen UR
Divisiehoofd bacteriologie & TSE's en plaatsvervangend directeur CVI

Secretaris:

Dhr. J. van Steenbergen RIVM, Clb, eenheid Landelijke Coördinatie Infectieziektebestrijding (LCI)
Arts infectieziektebestrijding-epidemioloog/Hoofd LCI

Notulist:

Mw. L. Isken RIVM, Clb, eenheid Landelijke Coördinatie Infectieziektebestrijding (LCI)
Beleidsmedewerker
